

چالش های فراروی نشاط تحصیلی دانشجویان دختر دانشگاه آزاد دشتستان (یک مطالعه کیفی)

صدیقه مهدویان پور^۱، احمد عباسی دره بیدی^۲

^۱ استادیار و عضو هیات علمی گروه معارف واحد دشتستان (بrazجان)، دانشگاه آزاد اسلامی برازجان؛ (نویسنده مسئول)

^۲ دانشجوی دکتری مشاوره

چکیده

هدف اصلی پژوهش حاضر شناسایی چالش های فراروی نشاط تحصیلی دختران از دیدگاه دانشجویان دختر است. روش پژوهش کیفی با رویکرد پدیدارشناسانه است. اطلاعات از طریق مصاحبه های نیمه ساختاریافته جمع آوری و تحلیل به شیوه تحلیل محتوای تفسیری انجام شد. جامعه آماری کلیه دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد دشتستان هستند که در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ مشغول به تحصیل بوده که به شیوه نظری و هدفمند، با توجه به اشباع داده ها ۲۰ نفر از آنان نمونه گیری و مورد مصاحبه قرار گرفتند. نتایج حاصل از تجزیه تحلیل داده ها نشان داد که مهم ترین چالش های نشاط تحصیلی دختران در ۴ مضمون کلی با عنوان چالش های فردی (۱۰ زیر مضمون)، چالش های مرتبط با خانواده (۷ زیر مضمون)، چالش های مربوط دانشگاه و محل تحصیل (۶ زیر مضمون)، چالش های مربوط محیط و جامعه (۷ زیر مضمون) که مانعی در انگیزه و ارتقای کیفیت و شادکامی تحصیلی هستند و لازم است تا در این رابطه تدابیر و راهکارهای مناسبی اندیشیده شود.

واژه های کلیدی: نشاط تحصیلی، چالش ها، آموزش، دانشجویان دختر، دانشگاه آزاد.

۱. مقدمه و طرح مسئله

تحصیل، آموزش، یادگیری و تلاش برای شکوفایی استعدادها از ویژگی های مهم انسانی است که خداوند به آن ها عطا نموده است و تحقق این امر وابسته به شرایط کمی و کیفی فردی، گروهی و موقعیتی است که در آن قرار دارد. دانشجویان یکی از گروه های مهم در حال تحصیل و یادگیری هستند که توجه به شرایط آن ها می تواند در بهبود شرایط تحصیلی آنان اثرگذار باشد. بدون تردید یادگیری، خلاقیت، شکوفایی استعدادها و پیشرفت تحصیلی دانشجویان در گرو نشاط و شادابی تحصیلی آنها است. دانشجویانی که در زندگی تحصیلی خود نشاط و شادابی و سرزندگی تحصیلی را حفظ کنند و از شادابی و نشاط تحصیلی برخوردار باشند و در رسیدن به هدف خود موفق تر بوده و قادر خواهند بود گام های علمی قوی تری برداشته و از ثمره دانش خود بهره مند خواهند شد.

توسعه و پیشرفت هر جامعه ای مرهون وجود نیروهای تخصصی است که در محیط های آموزشی با نشاط تحصیلی خود کاروان علم و دانش را به جلو می برد.

نشاط کلمه ای عربی از ماده نشط به معنای کنش وری، فعالیت، کار، چابکی و زنده دلی است و برچگونگی داوری فرد درباره نحوه سپری نمودن زندگی است که متأثر از ادراکات شخصی فرد و تجربه احساسات و عواطف اوست که بر سبک تبیین، قضاوت و تصمیم گیری او اثر می گذارد (جویباری، ۱۴۹۴: ۲۱). نشاط تجربه ای است که در برقراری احساس خوشبختی و بهزیستی روانی، بهبود شرایط شناختی و رشد فرد تأثیر گذار است (Seligman & Danner, 2002: 8) و هنگامی که صحبت از نشاط تحصیلی می شود منظور پاسخ مثبت و انطباقی با انواع چالش ها و موانعی که در عرصه مداوم و جاری تحصیلی تجربه می شود است (زارعی، ۱۴۰۱: ۳).

نشاط و شادمانی از ویژگی های فطری انسان است که خداوند باعث افزایش نیرو، توان و بهبود روحیه انسان گردیده و از ارکان و مولفه های بهبود زندگی در هر قشر و گروه بویژه دانشجویان است. دانشجویان با داشتن نشاط و شادمانی، قدرت تمرکزی بهتری داشته و با تبلور امید در درون خود هنگام رویاروی با مشکلات کمتر دچار سردرگمی و ناامیدی می کنند. بر طبق پژوهش ها افراد شاد با سلامت جسمانی بهتر با احساس امنیت بیشتر، آسان تر تصمیم می گیرند و روحیه مشارکتی بیشتری دارند (اکبر زاده و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۸). از طرفی فقدان نشاط و فرسودگی تحصیلی باعث کاهش رشد و پیشرفت تحصیلی و فقدان انگیزه تحصیلی است. فرسودگی تحصیلی به خستگی ناشی از الزامات مربوط به مطالعه، رشد و احساس پیشرفت شخصی ضعیف در امور درسی و تحصیلی اشاره دارد. نتایج پژوهشی که بر روی دانشجویان چینی انجام شد و رابطه فرسودگی تحصیلی و انگیزش تحصیلی را بررسی نمود؛ نشان داد فرسودگی تحصیلی با انگیزش تحصیلی همبستگی منفی دارند (محمدی، ۱۳۹۸: ۲۷) و هنگامی که فرد دچار فرسودگی تحصیلی گردد (عمدتاً ناشی از نبود نشاط تحصیلی) انگیزه تحصیلی او نیز کاهش پیدا نموده و منجر به افت تحصیلی و مسائل مرتبط با آن می شود.

نتایج مشاهدات و بررسی های انجام شده پیرامون نشاط نشان می دهد نشاط و شادمانی در بین جوانان مطلوب نیست. به عنوان مثال طبق بررسی که بر روی ۶۰۸۹ تن از دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان با استفاده از آزمون نشاط آکسفورد انجام شد؛ در مقیاس صفر تا ۸۷ میانگین نشاط در بین دانشجویان ۸۲/۴۵ را نشان داد (جعفری، ۱۳۸۳: ۲۱) و این امر بی ارتباط با مسائل تحصیل و شرایط آن نیست.

نشاط تحصیلی و نشاط اجتماعی به عنوان یکی از اقسام نشاط است که نقش مهمی در روحیه بخشی و ایجاد انگیزه در در زندگی تحصیلی جوانان دارد و به نظر می رسد بر طبق آمار وضعیت نشاط اجتماعی چندان مطلوب نیست. یافته های پژوهشی بیان می دارد نشاط اجتماعی دانشجویان در حد متوسط به بالا و مشارکت اجتماعی آنها در حد متوسط به پایین است (انگالی، ۱۳۹۴: ۱۷). و امیدواری آن ها نسبت به مشارکت با دیگران و تلاش برای پیشرفت دچار تزلزل گردیده است. این در حالی است که رابطه مثبت میان امیدواری و عملکرد تحصیلی معنادار بوده و براساس نتایج پژوهش ساپیو^۱ بین امیدواری و

عملکرد تحصیلی رابطه معناداری وجود دارد و افراد امیدوار اهداف بیشتری را دنبال نموده و پیشرفت بیشتری خواهند داشت (محمدی، ۱۳۹۸: ۱۷). در همین راستا بند ب ماده ۹۷ برنامه چهارم توسعه صراحتاً دولت را مکلف می‌نماید که طرحی جامع برای بسط و گسترش روحیه نشاط، شادابی، امیدواری، اعتماد اجتماعی، تعمیق ارزش‌های دینی و هنجاری‌های اجتماعی اقدام نماید (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۸). این موضع تأثیر نشاط تحصیلی را در موفقیت کلان توسعه دو چندان می‌نماید. زیرا از سال ۲۰۰۰ نشاط و امید به آینده و سزندگی به عنوان متغیرهای کلیدی وارد ادبیات توسعه شده و کشورهایی که مردم آن‌ها احساس شادی، نشاط، خشنودی و رضایت از زندگی نداشته باشند، توسعه یافته محسوب نمی‌شوند (Diner, 2003: 81-84).

جوانان و دانشجویان مهمترین گروه نیروی انسانی جامعه در راستای پیشرفت و توسعه کشور هستند و در طی سالهای اخیر با گسترش آموزش عالی در کنار تغییر نگرش جامعه نسبت به مشارکت اجتماعی زنان و به دلیل جاذبه‌های تحصیلات عالی و دانشگاه در کسب شغل و موقعیت و منزلت اجتماعی، دانشگاه‌ها با افزایش حضور دانشجویان دختر همراه بوده است. به عنوان نمونه بر اساس گزارش یونیسکو میانگین دسترسی زنان به آموزش عالی با افزایش روبرو بوده است طبق این آمار؛ در سال ۲۰۰۸، حضور دختران ۳۶ درصد و در سال ۲۰۰۹ با افزایش ۳۷ درصدی و در سال ۲۰۱۰ به ۴۴ درصد و در سال ۲۰۱۱ به ۴۹ درصد رسیده است (همتی، ۱۳۹۲: ۱۳۰) و لذا توجه به نقش و جایگاه آن‌ها در توسعه امری ضروری است. به همین دلیل لازم است تا عوامل و شرایط اثرگذار بر تحصیل و موفقیت آن‌ها مورد بررسی و تأکید قرار گیرد. براین اساس و با توجه به اینکه نشاط و شادی تحصیلی اثرات مستقیم در نشاط و پویایی علمی آنان دارد، شایسته است این عوامل از نگاه خود آنان مورد بررسی قرار گیرد و چالش‌های فراوری این مؤلفه بررسی گردد. لذا مسئله اصلی این پژوهش بررسی چالش‌های نشاط تحصیلی دانشجویان دختر از نگاه خود آنان است.

۲. پیشینه پژوهش

نشاط تحصیلی از جمله مفاهیمی است که مورد توجه پژوهشگران علوم مختلف بوده است و تا کنون تحقیقات متعددی پیرامون آن انجام شده است. به همین دلیل در ادامه برخی از پژوهش‌ها که ارتباط بیشتری با موضوع پژوهش حاضر دارند، بررسی می‌شود؛

از جمله موارد مرتبط با نشاط تحصیلی می‌توان به کتاب «نشاط و سزندگی تحصیلی» نوشته وحیدی نسب (۱۴۰۲) و کتاب «سزندگی تحصیلی» نوشته فضلی (۱۳۹۹) اشاره نمود که به فراخور موضوع به بررسی نشاط و سزندگی تحصیلی پرداخته‌اند. علاوه بر کتب نامبرده تحقیقات زیادی نیز در این زمینه به خصوص پیشرفت تحصیلی به صورت کلی انجام شده است که در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

پژوهش دستمرد و صفری هاشم آبادی (۱۴۰۲) با عنوان «تأملی بر مؤلفه‌های اعتلای نشاط تحصیلی برخط در دانش آموزان ابتدایی» که به روش پدیدارشناسی انجام شده است، نشان داد نشاط تحصیلی ارتباط مستقیمی با عملکرد مدرسه و معلمان دارد و نشاط تحصیلی به بعد فردی و محیط کلاس تقسیم شده و امور فردی نشاط تحصیلی از محیط خانواده و همسالان سرچشمه گرفته و نشاط محیط کلاس درس در ارتباط با معلمان و محیط آموزش مجازی قرار دارد.

زارعی (۱۴۰۱) در تحقیق دیگری با عنوان «بررسی ارتباط امید به تحصیل با نشاط تحصیلی با نقش میانجی اشتیاق به تحصیل و بی‌صدافتی تحصیلی در میان دانش آموزان دوره متوسطه دوم کرمانشاه» با روش پیمایش نشان به این نتیجه رسیده که ضریب همبستگی از امید تحصیلی به سوی نشاط تحصیلی معنی دار بوده و اشتیاق به تحصیل قادر به میانجی‌گری رابطه بین اشتیاق تحصیلی و نشاط تحصیلی است.

یعقوبی و همکاران (۱۳۹۹) در مطالعه‌ای تحت عنوان «پیش بینی بهزیستی تحصیلی براساس احساس تعلق به مدرسه و نشاط ذهنی با میانجیگری جهت گیری هدف در دانش آموزان» با روش توصیفی از نوع همبستگی به این نتیجه

رسیدند که نشاط ذهنی فقط به صورت غیر مستقیم توان پیش‌بینی بهزیستی تحصیلی را دارد، ولی متغیر احساس تعلق به مدرسه به صورت غیر مستقیم و مستقیم از توان پیش‌بینی بهزیستی تحصیلی دانش‌آموزان برخوردار است. ذاکرپور آقاملکی (۱۳۹۹) به مطالعه «بررسی اثربخشی روان درمانی مثبت‌گرا بر نشاط ذهنی و سرزندگی تحصیلی در دانش‌آموزان» با استفاده از روش مطالعه نیمه آزمایشی با طرح پیش‌آزمون- پس‌آزمون با گروه کنترل به این نتیجه رسیده که روان درمانی مثبت‌گرا بر نشاط ذهنی و سرزندگی تحصیلی در دانش‌آموزان تاثیر مثبت دارد. سمیعی اصفهانی و پوردانش (۱۳۹۷) با بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر نشاط اجتماعی معلمان به این نتیجه رسیدند که متغیرهای مختلف زمینه‌ای مانند سن و جنس و ... و متغیرهای اجتماعی مانند پایگاه اقتصادی و اجتماعی، درآمد و دینداری و ... با نشاط اجتماعی رابطه مثبت و معنادار دارد.

در پژوهش دیگری اخشی و گلابی (۱۳۹۴) به بررسی «مشارکت اجتماعی و نشاط اجتماعی» در میان دانشجویان پرداخته و به این نتیجه رسیدند که نرخ نشاط اجتماعی در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل در حد متوسط به بالا و میزان مشارکت اجتماعی آنان متوسط به پایین است. در ابعاد مشارکت اجتماعی روحیه مشارکتی و در ابعاد نشاط اجتماعی بعد رضایت از خود بیشترین میانگین را در بین دانشجویان دارد. همانطور که مطالعه پیشینه و تحقیقات انجام شده نشان می‌دهد کمتر پژوهشی به بررسی کیفی و الزامات نشاط تحصیلی در میان دانشجویان دختر پرداخته است و لذا هدف این پژوهش ارائه اطلاعاتی هر چند اندک در این زمینه است.

۳. روش پژوهش

پژوهش حاضر به شیوه کیفی و بر اساس هدف توسعه‌ای و بر مبنای ماهیت و روش، توصیفی- تحلیلی است؛ از آن‌جا که پژوهشگر در پی استخراج اطلاعات از طریق گفتگو با افراد و فهم نحوه تفسیر آنان از موضوع است فلسفه حاکم بر این تحقیق پدیدارشناسانه و تفسیری است. رویکرد تحقیق استقرائی است و جمع‌آوری اطلاعات در بخش توصیفی از طریق روش کتابخانه‌ای و با تکیه بر اسناد و منابع مکتوب و اینترنتی و در بخش تحلیلی با روش پیمایشی و با استفاده از مصاحبه نیمه ساختار یافته شکل گرفته است. به طوری که در مصاحبه از فرد پرسیده می‌شد: «نشاط تحصیلی چه معنا و یا معانی دارد و به نظر شما چه چالش‌هایی فراروی آن قرار دارد؟ مهمترین چالش‌های نشاط تحصیلی فراروی دختران دانشجو کدام است؟» و در ادامه سوالات به فراخور گفتگو و مصاحبه ادامه پیدا نموده و در برخی مواقع ممکن است تغییرات اندکی داشته باشد.

نمونه مورد مطالعه که گروه کوچکی از جامعه برای مشاهده و تجزیه تحلیل است (بست، ۱۳۷۴: ۲۴) در روش مصاحبه میزان مشخصی ندارد و تعداد افراد مورد مصاحبه یا به عبارتی حجم نمونه به اشباع نظری سوالات و پاسخ‌های مورد بررسی بستگی دارد، به این ترتیب که هر هنگام پژوهشگر متوجه شود پاسخ‌های داده شده و یا مصاحبه‌های انجام شده با افراد مطلع به اندازه‌ای به همدیگر شباهت دارند پاسخ‌ها در حال تکرار شدن است و داده جدیدی به دست نمی‌آید، مصاحبه‌ها را کافی دانسته و دست از مصاحبه می‌کشد (محمدپور و رضایی، ۱۳۸۷: ۶). «اشباع نظری معیاری است برای تعیین نمونه‌ها که براساس آن محقق تا جایی مصاحبه‌ها را ادامه می‌دهد که پاسخ به سوال‌های عمده تحقیق اشباع شده یا داده‌های جدیدی در فرآیند گردآوری داده‌ها تولید نشود» (محمدپور، ۱۳۹۰: ۳۳۳). بنابراین تعداد نمونه مورد مصاحبه در این پژوهش بر اساس اصل اشباع آدر حجم نمونه در نظر گرفته شد (گلاسر و استراوس، ۱۹۶۷؛ استراوس و کوربین، ۱۹۹۸) و لذا با انجام ۱۵ مصاحبه عمیق و نیمه ساختاریافته با دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد دشتستان بوشهر، اشباع نظری حاصل گشت، به گونه‌ای که دیگر پاسخ‌های جدیدی به دست نیامد و پاسخ‌ها در حال تکرار شدن بود.

^۱ Theoretical saturation

^۲ Saturation

^۳ Glaser & Strauss

^۴ Strauss & Corbin

قبل از انجام مصاحبه ها شرکت کنندگان با هدف مطالعه آشنا شدند و رضایت آن ها برای شرکت در مصاحبه اخذ شد و مصاحبه ها از طریق گفتگوی مستقیم و یا از طریق تماس تلفنی و گاهاً فضای مجازی انجام شد. مصاحبه ها بین ۱۵ تا ۲۵ دقیقه به طول انجامید. برای اعتبار سوال و سوالات مصاحبه از نظر اساتید صاحب نظر استفاده شد و برای اطمینان از دقت کار از روش خلاصه سازی، مقایسه داده ها، مطالعه مکرر و دسته بندی اطلاعات از ابتدای مصاحبه ها استفاده شد.

۴. یافته ها

در این قسمت اطلاعات جمعیت شناختی نمونه مورد مطالعه و مهم ترین یافته های پژوهش به تفکیک مضامین پدیدار شده در تجزیه و تحلیل داده ها ارائه می گردد؛

افراد شرکت کننده در پژوهش ۱۵ نفر از دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد دشتستان استان بوشهر در سال ۱۴۰۲ بودند که در مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد در حال تحصیل بودند و اطلاعات جمعیت شناختی آنان در جدول شماره ۱ قابل مشاهده است.

جدول ۱- اطلاعات توصیفی شرکت کنندگان پژوهش

ردیف	اطلاعات	گروه ها	تعداد	درصد
۱	سن	۱۸-۲۲	۴	۲۶/۵ %
		۲۳-۲۵	۷	۴۷ %
		۲۵+	۴	۲۶/۵ %
۲	تأهل	مجرد	۱۲	۸۰ %
		متأهل	۳	۲۰ %
۳	تحصیلات	لیسانس	۱۰	۶۶/۶ %
		فوق لیسانس	۵	۳۳/۳ %
۴	اشتغال	بیکار	۶	۵۰ %
		شاغل	۶	۵۰ %

(منبع؛ یافته های پژوهش)

نتایج حاصل از اطلاعات به دست آمده از مصاحبه ها و تجزیه تحلیل داده ها نشان داد که نشاط تحصیلی دختران دانشجو چالش های فراوانی را پیش رو دارد که مهم ترین آن ها را می توان در ۴ مضمون اصلی با عناوین چالش های مربوط به «عوامل فردی»، «عوامل خانوادگی»، «عوامل دانشگاه و محل تحصیل» و «عوامل اجتماعی و محیطی» خلاصه نمود که در ادامه به صورت کامل تر این موارد بررسی و تبیین می گردد.

الف) چالش های عوامل فردی

از جمله مضامین مهم و کلی پیرامون چالش های نشاط تحصیلی دانشجویان دختر، چالش هایی است که مرتبط با عوامل فردی دانشجویان و ویژگی های شخصیتی آنان است و طیف وسیعی از مسائل و موضوعات را شامل می شود. مهم ترین چالش های پیش روی نشاط تحصیلی دانشجویان دختر که مرتبط با عوامل فردی است، شامل ۱۰ مضمون فرعی با عنوان؛ «بی انگیزگی و بی برنامه گی، ناامیدی و نگرانی، استرس و اضطراب، افسردگی، شکست های روحی- عاطفی، کم رویی و خجالتی بودن، تنبلی، ترس از شکست و سایر عوامل» است که این چالش ها عمدتاً با شخصیت دانشجویان و ویژگی های فردی آن ها مرتبط است.

بی‌انگیزه بودن و نداشتن برنامه مشخص برای زندگی و آینده از جمله عوامل مهم فراروی نشاط تحصیلی دانشجویان دختر است که ۱۵ نفر پاسخگویان به آن اشاره داشته‌اند و آن را به عنوان یک مانع مهم در نشاط تحصیلی دانسته‌اند. به عنوان مثال یکی از دانشجویان بر این عقیده است که ؛

« انگیزه یکی از ضروری‌ترین مفاهیم روان شناختی در امر آموزش و از مهم‌ترین مسائل تاثیرگذار بر پیشرفت تحصیلی است و هنگامی که انگیزه نباشد خواه ناخواه انسان به سمت بی برنامه‌گی و به دنبال آن عواملی چون ناراحتی، افسردگی و آنچه مانع از شادی می‌گردد، می‌رود» (پاسخگو شماره ۳).

استرس و اضطراب هم نیز یکی از عوامل و چالش‌های فراروی نشاط تحصیلی است که فراوانی آن ۱۲ است و به عنوان نمونه یکی از مصاحبه‌ها در ادامه بیان می‌شود ؛

«استرس و اضطراب از عوامل کاهش نشاط تحصیلی به شمار می‌روند که این امر هم از موانع نشاط تحصیلی است و هم خود می‌تواند عاملی برخواسته از نبود نشاط تحصیلی باشد که انسان بعد از یک مدت تحصیل بدون نشاط و فقط دغدغه برای امتحان و نمره، استرس و اضطراب می‌گیرد» (پاسخگو شماره ۶).

ب) چالش‌های مرتبط با خانواده

یکی دیگر از چالش‌های مهم فراروی نشاط تحصیلی دانشجویان دختر عوامل مرتبط با خانواده است که خود شامل ۷ مضمون فرعی با عناوین؛ «وضعیت اقتصادی و فرهنگی- اجتماعی، حمایت، سخت‌گیری، مسائل و تنش‌ها، نظارت و کنترل و سایر عوامل مرتبط» است. بدون شک خانواده در نشاط تحصیلی و یا شادمانی زندگی فرزندان و اعضا نقش مهمی دارد و مسائل، مشکلات یا ویژگی‌هایی مانند سبک تربیتی والدین و محل زندگی آنان می‌تواند بر نشاط تحصیلی دانشجویان اثرگذار باشد. به عنوان نمونه در مصاحبه‌ها آمده است که مشکلات و مسائل خانوادگی یکی از چالش‌های فراروی نشاط تحصیلی است؛ « مسائل و مشکلات خانوادگی مانند تنش‌های خانوادگی، وضعیت اقتصادی خانواده و ویژگی‌های تربیتی والدین از جمله اموری هستند که می‌توانند تمرکز را از تحصیل منحرف کرده و بدین واسطه نشاط تحصیلی را کمرنگ گردانند» (پاسخگو شماره ۷).

همچنین یکی از مسائل مهم که بر نشاط و شادی ذهنی، اجتماعی و تحصیلی اثرگذار است و می‌تواند به عنوان یک چالش فراروی نشاط تحصیلی مورد توجه قرار گیرد، مسائل و تنش‌هایی است که دانشجویان با خانواده خود پیرامون مسائل مختلف دارند. به گونه‌ای که یکی از پاسخگویان چنین بیان نمود؛

« مسائل و مشکلات خانوادگی مانند تنش‌های خانوادگی، وضعیت اقتصادی خانواده و ویژگی‌های تربیتی والدین از جمله اموری هستند که می‌توانند تمرکز را از تحصیل منحرف کرده و بدین واسطه نشاط تحصیلی را کمرنگ گردانند» (پاسخگو شماره ۱۰).

ج) چالش‌های دانشگاه و محل تحصیل

بسیاری از چالش‌های فراروی نشاط تحصیلی از نگاه دختران مربوط به دانشگاه و محل تحصیل است، چرا که این مکان برای کسب یادگیری باکیفیت آماده نبوده و برای کسب مقبولیت در جهت نشاط تحصیلی باید اصلاح و آماده گردد. از جمله مهم‌ترین چالش‌های فراری نشاط تحصیلی که با دانشگاه و محل تحصیل مرتبط است می‌توان به ۶ مضمون فرعی « نقص منابع تحصیلی، اخلاق و برخورد اساتید و کارمندان دانشگاه، فضای آموزش ناکارآمد، قوانین و مقررات تحصیلی، کمیت و کیفیت خدمات آموزشی و کمبود مشاوره » که هرکدام دارای مفاهیم جداگانه هستند اشاره نمود.

یکی از ارکان مهم تحصیل و آموزش در سطوح مختلف وجود منابع و کیفیت اطلاعات و آموزش‌هایی است که توسط نهاد مربوط ارائه می‌گردد. به نظر می‌رسد نقص در منابع یادگیری از عامل مهم و چالش‌های اصلی فراروی نشاط تحصیلی دانشجویان دختر است. آنچنان که برخی پاسخگویان اظهار داشتند که عدم دسترسی به منابع درسی کافی و در برخی مواقع

نبود برنامه و کتب مشخص توسط برخی اساتید مانع از نشاط و شادی آنان می‌گردد. به عنوان نمونه یکی از پاسخگویان چنین بیان داشت که؛

- « علاوه بر سایر مسائل و مشکلاتی که دانشجویان با آن مواجه هستند و مانعی برای نشاط تحصیلی آنان است، عدم دسترسی به منابع تحصیلی کافی و کتب درسی مناسب می‌تواند تحصیل را دشوارتر کرده و از ایجاد شرایط نشاط تحصیلی جلوگیری کند...» (پاسخگوی شماره ۷).

از دیگر مضامین این چالش نبود مشوره کافی و کارآمد در دانشگاه است که در مواقع نیاز دانشجویان بتوانند به آن‌ها رجوع کرده و شیوه‌های صحیح تفکر و رفتار را بیاموزند و در مسائل و مشکلات با آگاهی اقدام نمایند. در همین رابطه یکی از پاسخگویان چنین بیان داشت که؛

- « یکی از این چالش‌ها کمبود مشاوره‌ها در مراکز آموزشی است، امروزه برای دسترسی به مشاوره‌های با تجربه و کاربرد، دانشجویان باید در ساعاتی خارج از ساعات تحصیلی خود به مراکز مختلفی مراجعه کنند و گاهی به علت کمبود وقت و هزینه‌های بالای آن این کار را به وقتی دیگر موکول می‌کنند اما با قرار دادن این گونه مراکز مشاوره در خود فضای مراکز آموزشی می‌توان این چالش را برطرف کرد» (پاسخگو شماره ۱۳).

د) چالش‌های جامعه و محیط اجتماعی

چالش‌های دیگری که در نشاط تحصیلی دانشجویان از نگاه گروه مورد مطالعه مورد توجه قرار دارد، چالش‌های مربوط به عوامل اجتماعی و محیطی است که امر آموزش، تحصیل و یادگیری را برای آن‌ها با مسائلی همراه ساخته و اختلالاتی را برای یادگیری و آموزش آنان پدید آورده است. مهمترین مضامین فرعی در این قسمت شامل ۷ مضمون به شرح زیر است؛ «مدرک‌گرایی، کاهش تعامل و سرمایه اجتماعی افراد، سبک زندگی نامناسب، نداشتن ضمانت شغلی، تعاملات ناقص بین نهادی، تعامل با گروه‌های دیگر و کم ارزش شدن مقام علم‌آموزی و دانشجویی در جامعه».

همانطور که در مقدمه گذشت، یکی از مؤلفه‌های مهم و اثرگذار در نشاط تحصیلی امیدواربودن است و لذا برای آنکه دانشجویان نشاط تحصیلی داشته باشند، باید نسبت به آینده و شغل خود پس از فارغ التحصیلی امیدوار باشند. اما نداشتن ضمانت شغلی و مشاهده بیکاری‌های فارغ التحصیلان دانشگاه باعث می‌شود تا میزان نشاط تحصیلی آنان کم شود و بسیاری از آنان به این نکته اشاره داشتند. به عنوان مثال یکی از پاسخگویان چنین ابراز داشت که؛

- « از مواردی که می‌توان به آن اشاره کرد قطعاً بحث گرفتن مدرک و مدرک‌گرایی است که دانشجویان فقط صرفاً برای گرفتن مدرک به دانشگاه می‌آیند و اساتید هم فقط بر موضوع درس دادن و امتحان گرفتن و حضور در کلاس تاکید می‌کنند خودش یک مانع است چون دانشجو صرفاً برای گرفتن نمره می‌آید و دیگر جوانب دانشگاه توجه نمی‌کند و رفت و آمدش فقط برای گرفتن نمره بالاست که گاهی ممکن است از آموزش‌های استاد چیزی هم متوجه نشود و فقط حفظ کند اما اگر این موانع برطرف شود که آخر ترم با نمره خوب پاس می‌شود قطعاً وارد سایر برنامه‌های دانشگاه می‌شود فعالیت می‌کند چون آسوده خیال است» (پاسخگو شماره ۱۲).

همچنین پاسخگوی دیگری بر سبک زندگی نامناسب به عنوان یک چالش اساسی فراروی نشاط تحصیلی تأکید داشته و چنین بیان نمود که؛

- « از موانعی که می‌توانیم به آن اشاره کنیم سبک زندگی ناسالم محصلان است سبک زندگی ناسالم می‌تواند در روند نشاط تحصیلی محصلان تأثیر بگذارد» (پاسخگو شماره ۹).

۵. بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر بررسی و شناخت چالش‌های فراروی نشاط تحصیلی دانشجویان از نگاه دانشجویان دختر بود. با بررسی و تحلیل اطلاعات حاصل از مصاحبه‌ها در نهایت مشخص گردید که مهمترین چالش‌های نشاط تحصیلی دانشجویان

دختر از نگاه آنان مهم ترین چالش های نشاط تحصیلی دختران در ۴ مضمون کلی با عنوان چالش های فردی، مرتبط با خانواده، مربوط به دانشگاه و تحصیل و مربوط به محیط و جامعه قابل جمع بندی هستند.

در نتایج به دست آمده مشخص گردید که چالش های مربوط به عوامل فردی دارای ۱۰ زیر مضمون با عناوین «بی انگیزگی و بی برنامه گی، ناامیدی و نگرانی، استرس و اضطراب، افسردگی، شکست های روحی- عاطفی، کم رویی و خجالتی بودن، تنبلی، ترس از شکست و سایر عوامل» هستند که به عنوان موانع اساسی برای شادی و نشاط تحصیلی دانشجویان محسوب شده و عمده پاسخگویان با توجه به شرایط نامطلوب اقتصادی و وضعیت اشتغال و درآمد را منجر به ناامیدی و نگرانی از آینده و چالشی مهم فراروی نشاط تحصیلی و نشاط به صورت کلی دانسته اند. از دیگر نتایج پژوهش چالش های مرتبط با خانواده است که این مضمون نیز دارای ۷ مضمون فرعی با عناوین «وضعیت اقتصادی و فرهنگی- اجتماعی، حمایت، سخت گیری، مسائل و تنش ها، نظارت و کنترل و سایر عوامل مرتبط» است که تحت تأثیر وضعیت و شرایط خانواده دانشجویان قرار دارد و موانع و چالش هایی را فراروی نشاط آنان قرار داده است. در تبیین این یافته می توان گفت بدون تردید میزان رضایت از زندگی و پایگاه اقتصادی اجتماعی فرد و خانواده نقش مهمی در بهزیستی و برخورداری از امکانات و نشاط و شادی دارند و نتایج تحقیقات مشابه نیز این امر را تأیید نموده و نتایج پژوهش سمیعی اصفهانی و پوردانش (۱۳۹۷) بیانگر رابطه مثبت و معنادار بین متغیرهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با شادی و نشاط است. مضمون مهم دیگر چالش های مربوط به دانشگاه و محل تحصیل است که خود دارای ۶ مضمون فرعی «نقص منابع تحصیلی، اخلاق و برخورد اساتید و کارمندان دانشگاه، فضای آموزش ناکارآمد، قوانین و مقررات تحمیلی، کمیت و کیفیت خدمات آموزشی و کمبود مشاوره» است که مرتبط با دانشگاه، محیط، کلاس، مدرسان و استادان، کارمندان و مسئولان دانشگاه و محل تحصیل است که با اقدامات، رفتار و اعمال خود چالش هایی را فراروی نشاط تحصیلی دانشجویان دختر قرار می دهند. در نهایت چالش های مربوط به محیط زندگی و جامعه با ۷ مضمون فرعی «مدرک گرایی، کاهش تعامل و سرمایه اجتماعی افراد، سبک زندگی نامناسب، نداشتن ضمانت شغلی، تعاملات ناقص بین نهادی، تعامل با گروه های دیگر و کم ارزش شدن مقام علم آموزی و دانشجویی در جامعه» به عنوان چالش های فراروی نشاط تحصیلی دانشجویان دختر شناسایی و بر ساخت گردید.

در تبیین یافته های پژوهش می توان گفت که شادی و نشاط جزئی اساسی و مبنایی لازم برای زندگی و موفقیت و توسعه است و بدون شک برخورداری از نشاط تحصیلی می تواند در موفقیت دانشجویان اثرگذار باشد. هنگامی که صحبت از نشاط تحصیلی دانشجویان دختر می شود، باید با دقت و ظرافت بیشتری به این مسئله نگاه شود و از نگاه و برخورد جنسیتی پرهیز شود، زیرا احساس شادی و نشاط از نیازهای فطری انسان است و در صورت کلی ارتباطی با جنسیت ندارد، اگر چه میزان آن ممکن است براساس مؤلفه های زمینه ای از گروهی به گروه دیگر تفاوت پذیرد، ولی در اصل ضرورت و نیاز بودن آن برای همگان شکی نیست و لازم است تا به آن توجه بیشتری گردد. همچنین توجه به این نکته لازم است که دانشگاه به عنوان متولی اصلی نظام تعلیم و تربیت رسمی بزرگسالان باید با آموزش، پیگیری و اقدامات مناسب و به موقع سعی در برطرف سازی چالش های موجود داشته و میزان نشاط تحصیلی و اجتماعی دانشجویان را ارتقا بخشد.

با این وجود و بدون تردید تلاش برای ارتقای سطح نشاط تحصیلی و اجتماعی دانشجویان که از علل و عوامل مختلف ناشی می شود و مبتنی بر باورها، ارزش ها و عقاید و امور مذهبی است، نیازمند افزایش شناخت، آگاهی، اصلاح دیدگاه و آمادگی ذهنی و انجام مطالعات علمی و بیشتر است. زیرا که نوع نگاه انسان به مسائل و موضوعات، رویکرد دولت ها، تأمل در جایگاه نشاط در زندگی در تحقق آن اثرگذار و دخیل است و بکارگیری راهبردهای متفاوت می تواند نتایج مختلفی را به همراه داشته باشد. با این وجود در راستای نتایج پژوهش پیشنهادات زیر ارائه می گردد؛

- مطالعه و بررسی نقش معاونت فرهنگی و اجتماعی و ورزشی دانشگاه در افزایش نشاط دانشجویان.
- مطالعه و بررسی کمی میزان نشاط تحصیلی دختران در دانشگاه.
- توجه به سلامت روان و فکر و جسم دانشجویان و ارائه خدمات رایگان و در دسترس مشاوره ای برای آنان.
- استفاده از ظرفیت مشارکتی دانشجویان و تلاش برای ارتقای سرمایه اجتماعی آنان

تقدیر و تشکر

بدینوسیله از کلیه دانشجویان که در انجام این تحقیق مشارکت و پژوهشگران را یاری نمودند، کمال تشکر و قدردانی را داریم.

منابع و مراجع

۱. اخشی، نازیلا و گلابی، فاطمه (۱۳۹۴). «مشارکت اجتماعی و نشاط اجتماعی»، جامعه شناسی کاربردی، دوره ۶، شماره ۳، ص ۱۳۹-۱۶۰.
۲. اکبر زاده، فاطمه؛ دهقانی، حمید؛ خوش فر، غلامرضا و جان علی زاده چوب بستی، حیدر (۱۳۹۲). «بررسی تاثیر سه نوع سرمایه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی بر شادی جوانان»، جامعه شناسی کاربردی، دوره ۲۴، شماره ۲، ص ۶۷-۸۸.
۳. بست، جان (۱۳۷۴). روش های پژوهش در علوم تربیتی، ترجمه حسن پاشاشریفی و نرگس طالقانی، تهران: رشد.
۴. جعفری، سید ابراهیم؛ عابدی، محمد رضا؛ لیاقتدار، محمد جواد (۱۳۸۳). «شادمانی در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، میزان و عوامل موثر بر آن»، طب و تزکیه، شماره ۵۴، ص ۲۳-۱۵.
۵. جویباری، لیلا؛ نوملی، مهین؛ ثناگو، اکرم و تقوی کیش، بهزاد (۱۳۹۴) «بررسی تجربه نشاط معنوی در دانشگاه علوم پزشکی گلستان»، دین و سلامت، دوره سوم، شماره اول، ص ۳۱-۱۹.
۶. خادمیان، طلیعه؛ فرجی، طیبه (۱۳۹۱)، «عوامل اجتماعی نوثر در نشاط اجتماعی دانشجویان»، مطالعات جامعه شناختی ایران، دوره ۲، شماره ۵، ص ۳۸-۱۹.
۷. دستمرد، ماح و صفری هاشم آبادی، محمد (۱۴۰۲)، «تاملی بر مولفه های اعتلای نشاط تحصیلی برخط در دانش آموزان ابتدایی» اولین کنفرانس بین المللی روانشناسی علوم اجتماعی، علوم تربیتی و فلسفه.
۸. ذاکرپور آقاملکی، راحله (۱۳۹۹)، «بررسی اثربخشی روان درمانی مثبت گرا بر نشاط ذهنی و سرزندگی تحصیلی در دانش آموزان»، ششمین همایش بین المللی روان شناسی مدرسه.
۹. زارعی، فرانک (۱۴۰۱) «بررسی ارتباط امید به تحصیل با نشاط تحصیلی با نقش میانجی اشتیاق به تحصیل و بی صداقتی تحصیلی در میان دانش آموزان دوره متوسطه دوم کرمانشاه». پنجمین کنفرانس بین المللی مدیریت، گردشگری و تکنولوژی.
۱۰. سمیعی اصفهانی، علیرضا و پوردانش، سامر (۱۳۹۷). «بررسی عوامل مؤثر بر نشاط اجتماعی معلمان (مطالعه موردی معلمان نواحی ۲۰ و ۲۱ شهر تهران»، مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال ۱۱، شماره اول، ص ۹۰-۱۰۲.
۱۱. فضلی، علی (۱۳۹۹). سرزندگی تحصیلی، گرگان: نوروزی.
۱۲. محمدپور، احمد (۱۳۹۰). روش تحقیق کیفی، ضد روش ۲، مراحل و رویه های علمی در روش شناسی کیفی، جلد دوم، تهران: جامعه شناسان.
۱۳. محمدپور، احمد و رضایی، مهدی (۱۳۸۷). «درک معنایی پیامدهای ورود نوسازی به منطقه ی اورامان کردستان ایران به شیوه پژوهش زمینه ای»، مجله جامعه شناسی ایران، دوره نهم، شماره ۲ و ۱، ص: ۳-۳۳.
۱۴. محمدی، سید داود؛ مسلمی، زهرا و قمی، مهین (۱۳۹۸). «ارتباط امید با فرسودگی تحصیلی، انگیزش تحصیلی و وضعیت تحصیلی در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی قم»، توسعه آموزش در علوم پزشکی، دوره ۱۲، شماره ۳۵، ص ۲۶-۳۵.

۱۵. مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۳)، «قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران»، تهران: مصوبات مجلس شورای اسلامی.
۱۶. نیازآذری، کیومرث (۱۳۹۲)، «بررسی تاثیر شادابی و نشاط در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان متوسطه شهرستان ساری»، مطالعات برنامه ریزی آموزشی، سال دوم، شماره سوم، ص ۳۵-۷۵.
۱۷. وحیدی نصب، هنگامه (۱۴۰۲) نشاط و سرزندگی تحصیلی، تهران: انتخاب.
۱۸. همتی، رضا؛ ودادهیر، ابوعلی و مهدیه، عارفه (۱۳۹۵). «فرآیند جامعه پذیری دانشگاهی دانشجویان دکتری دانشگاه اصفهان یک نظریه زمینه ای». فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی. سال ۲۲، شماره ۱، پیاپی ۷۹.
۱۹. یعقوبی، ابوالقاسم؛ ذوقی پایدار، محمدرضا، فرهادی، مهران و یوسفی بهنوش (۱۳۹۹)، "پیش بینی بهزیستی تحصیلی براساس احساس تعلق به مدرسه و نشاط ذهنی با میانجیگری جهت گیری هدف در دانش آموزان"، روان شناسی مدرسه و آموزشگاه، دوره ۹، شماره ۲، ص ۱۸۹-۱۶۹.

۱. Diner, E., Oishi, S., & Lucasc, R. E. (2003) "Personality culture and subjective well-being: Emotional and Cognitive Evaluations of life". Annual Review of psychology, 54, 81-84.
۲. Glaser, B. & Strauss, A. (1967). The discovery of grounded theory, Aldine Publishing Company. Chicago.
۳. Seligman, E, and Danner, M. (2002). "Very Happy People", Psychological Science, n 13.
۴. Strauss, A. & Corbin, J. (1998). Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory, 2nd Edition, Sage. Thousand Oaks, and CA.